

אֵילָן נֶאֱחָה

רעיונות לימי הפורים

מאת

הר"ר חיים בהר"ר שלמה אריה ז"ל ברונר זצ"ל

עורך סיגנן והוסיף הערות

הרב ישראל נאה שליט"א

(ימי הפורים תשנ"ט)

אנטוורפן יע"א

הרב ר' חיים ברונר זצ"ל

מִרְנֵי הַרְבֵּי שֶׁר הַתּוֹרָה גֵּאוֹן עֹזְנֵנוּ רַבִּי חַיִּים קִרְיִיסוֹוִירְטָה זצ"ל, אָמַר לִי פַעַם עַל יְדִידֵינוּ הַרְבֵּי ר' חַיִּים בְּרוֹנֶר ז"ל, כִּי הוּא "בַּעַל הַבַּיִת הַמוֹזְכָּר בִּשְׁ"ס".

ר' חַיִּים ז"ל הָיָה תַלְמִיד יָדִיד לַגֵּאוֹן הַגָּדוֹל בַּעַל "פַּחַד יִצְחָק" רַבִּי יִצְחָק הוֹטְנֶר זצ"ל, וּמִמַּעֲיָן חַיִּים זֶה שָׁאֵב וְשֵׁתָהּ, וְזָכָה גַם לַהֲשָׁקוֹת מִתּוֹרָתוֹ הוּא בִּסְפָרוֹ הַמִּיּוֹחַד שֶׁנִּתֵּן לוֹ אֶת הַשֵּׁם: "כִּי אִם בְּרוּחִי" (בִּשְׁנַת תשס"ח. "מֵאֲמָרִים עֲמוּקִים בַּעֲנִיֵּן גְּדֻלוֹת וְרוֹמְמוֹת עַם יִשְׂרָאֵל, שֶׁמֵּהוּתָם הוּא כּוֹחַם הַרוּחָנִי" – מִתּוֹךְ דָּף הַשַּׁעַר). אֲכֵן, ר' חַיִּים ז"ל, הָיָה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ שֶׁל קְדוּשָׁה נִסְסָה בּוֹ.

בַּמִּסְגֶּרֶת קִטְנָה זֹה, יוֹבֵא סִיפּוֹר קֶטָן, שֶׁמִּמֶּנּוּ נוֹכַל לַעֲמוֹד עַל פֶּן אֶחָד בְּאִישִׁיּוֹתוֹ שֶׁל ר' חַיִּים ז"ל:

קוֹנְטֵרְס זֶה, יֵצֵא לְאוֹר פַּעַם רֵאשׁוֹנָה, בִּשְׁנַת תשנ"ז. [לִפְנֵי כֵן הִדְפִּיס ר' חַיִּים אֶת הַקּוֹנְטֵרְס הָרֵאשׁוֹן שֶׁלוֹ "בֵּיד הַלְשׁוֹן", ("הַבְּהֵרֶת מִשְׁמַעוֹתוֹ הַפְּנִימִית שֶׁל חֲטָא לְשׁוֹן הָרַע" – שְׁנִיָּהם בְּעִרְיָכְתִּי)]. וְעוֹד כְּמָה קוֹנְטֵרְסִים. וּבִבִּיקוֹרוֹ בָּאָה"ק בִּימֵים הָהֵם, נִפְגַּשׁ עִם מִרְנֵי הַגֵּאוֹן רַבִּי חַיִּים קִנְיִסְבֵּקִי שְׁלִיט"א. [ר' חַיִּים ז"ל, הָיָה תוֹמֵךְ גָּדוֹל בְּאֲבִיו מִרְנֵי הַגֵּאוֹן הַסְטִיפְלֶר זצ"ל וְסִייעַ לוֹ לַהֲדַפִּיס כְּמָה חֲלָקִים שֶׁל הַסֵּפֶר 'קֵהִילַת יַעֲקֹב']. וְהָרָאָה לוֹ אֶת הַקּוֹנְטֵרְסִים. הַגֵּר"ח שְׁלִיט"א עֵינָן בְּקוֹנְטֵרְסִים שְׁעָה קְלָה, לְבִסּוֹף פָּנָה אֶל ר' חַיִּים וְאָמַר לוֹ: "ר' חַיִּים, אִירָזַעֲנֵט גַּעֲוֹאֲרֵעַן אֶמְחַבֵּר" !!! ["הַפַּכְתָּ לִּהְיוֹת מִסּוּחָר לְמַחְבֵּר"].

מֵאִז תַּמִּיד הָיָה מִסְפָּר עַל הַפְּגִישָׁה עִם מִרְנֵי הַגֵּר"ח שְׁלִיט"א, וְהוֹסִיף: "מַעֲתָה אֲנִי רְגוּעַ. תַּמִּיד חֲשַׁבְתִּי שֶׁלְּאַחַר 120 אֲנִי אֲכַנֵּס שֵׁם לְמַעַלָּה דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר שֶׁרְשׁוּם מַעֲלִיו "הַכְּנִיסָה לְסוּחָרִים", אֲוֹלָם עָתָה אֲנִי יוֹדַע שֶׁאֲכַנֵּס דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר שֶׁרְשׁוּם מַעֲלִיו "מַחְבְּרֵי סְפָרִים" !

אֲכֵן, הִדְפַּסְתָּ קוֹנְטֵרְסִים אֵלּוּ, דִּירְבְּנוּ אֶת ר' חַיִּים לַהֲעֵלוֹת אֶת הַגִּיגֵי תּוֹרָתוֹ עַל הַכְּתָב, וְת"ל שֶׁזִּכִּיתִי לִהְיוֹת מַחְבֵּר אֶל הַקּוֹדֵשׁ לַעֲרוֹךְ אֶת הַסֵּפֶר, וְלַהּוֹסִיף עֲלָיו הָעֲרוֹת וּמֵרָאִי מְקוֹמוֹת. יֵשְׁבֵנוּ יַחֲדָיו יָמִים וְלִילוֹת מִשָּׁךְ כְּמָה שְׁנַיִם, עַד שֶׁר' חַיִּים זָכָה לְבָרֵךְ עַל הַמוֹגֵמֶר. הָיָה לִי

תענוג מיוחד לשמוע תמיד הברקותיו ורעיונותיו, ולראות כיצד ר' חיים ממשיך ללכת בדרך רבותיו הגדולים זיע"א.

ר' חיים ז"ל ורעייתו הצדקת מרת גיטל טובה ע"ה, השיבו לי כגמולי ובכפליים לתושייה.

יהי זכרם ברוך וצדקתם תעמוד להם לעד, לבניהם ולבני בניהם שליט"א

בס"ד. אנטוורפן ערב פורים התשע"ד.

הרב ישראל בהגאון רבי ברוך זצ"ל בעל 'גמרא שלמה' נאה

גילוי ההסתר

נשאלה השאלה בבית מדרשם של חז"ל¹: "אסתר מן התורה מנין?" והשיבו: "שנאמר, 'ואנכי הסתר אסתיר פני וגו' " (דברים לא, יח).

וודאי לא התכוונו כאן חז"ל להצביע רק על דרך של "לשון נופל על לשון"² אלא כוונה נוספת ועמוקה לפנינו.³

בשני אופני הנהגה מנהיג הבורא את עולמו, **גילוי פנים** מחד **והסתר פנים** מאידך:

הגילוי: כאשר מלכותו וממשלתו מתגלים לעין כל, על ידי נסים גלויים, היינו, שינויים מהפכניים במערכת הטבע, כמו עשר המכות, קריעת ים סוף ועוד. עד שאפילו חרטומי מצרים הודו בעל כרחם ואמרו: "אצבע אלקים הוא" (שמות ח, טו), והוסיפו חז"ל לבאר: "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל וכל שאר נביאים".⁴

ההסתר: ההנהגה האחרת היא של "הסתר פנים" הבאה לידי ביטוי בהופעת שרשרת של פעולות מפליאות מאתו יתברך, אשר כל אחת ואחת מפעולות אלו - כשהן לעצמן - היו יכולות, לכאורה, להתפרש ולהתקבל כתופעות טבעיות בלבד. אולם, כשפעולות אלו באות בזו אחר זו, מצטרפות הן למסכת אחת ונושאות הן עליהן את החותם של "נס נסתר".

מגילת אסתר אשר ברוח הקודש נאמרה,⁵ מסירה היא את הכיסוי מעל ההסתר שב"תוך ההסתר"⁶ ואז מתגלה לפנינו באור בהיר, כי יד ד' שולטת ומנהגת את כל המאורעות.

¹ חולין (קלט:).

² ראה 'תורה תמימה' (דברים שם אות כג).

³ עי' מש"כ בזה באריכות בס' 'אור חדש' למהר"ל בכ"מ.

⁴ מכילתא (פר' בשלח) ועוד.

⁵ מגילה (ז).

⁶ "שבתוך ההסתר" - לשון מהר"ל בהקדמה לאו"ח (עמ' נא). עוד כתב (שם עמ' קכד): "אסתר מן התורה מנין, שנאמר, 'ואנכי הסתר אסתיר' וגו' ומה

מגילה זו נכתבה ע"י אנשי כנסת הגדולה בסוף תקופת הנביאים האחרונים,⁷ עת שהלכה ונפסקה השראת הנבואה בישראל. בכתובתה ראו חכמינו "שלחן ערוך" לקראת תקופות הסתר הפנים שעתידים לבוא על ישראל, ללמד את כלל ישראל לדורותיהם פרשת הנהגת הסתר הפנים, להורות לנו כי יד ד' שולטת ומגינה עלינו לאורך כל הגלות ואל יתיאשו מישועת ד'.

כלל ישראל באותה תקופה חטא,⁸ ולולא שבו בתשובה מאהבה⁹ נדונים היו לכליה רח"ל. והוא בחסדו הגדול הקדים רפואה למכה¹⁰ ויצר את התנאים לעורר אותם לשוב בתשובה שלמה.

השתלשלות המאורעות במגילה

בהשקפה ראשונה, נראה לנו, כי השתלשלות המאורעות במגילה, לכאורה, אינם חורגים מן המקובל ונושאים הם את הגוון של תופעות טבעיות:

אחשורוש ערך משתה ענק שהתפשט על פני ימים רבים כפי מנהג המלכים בימים ההם. באחד מימי המשתה כטוב לבו ביין, ציוה להביא 'את אשתו' המלכה כדי להציגה לפני האורחים והשרים. כפי המקובל אצל המלכים ההם. גם אופי בחירת המלכה הבאה אחריה, היה מנהג קבוע מאז ומתמיד. ובהמשך, פרשת בגתן ותרש שהתכוונו למרוד במלך [תופעה הקיימת עד היום ברחבי תבל]. גם תכנית המן הרשע לבצע רצח עם כשבצדה רווח כספי ונתינת רשות לבני עמו

ענין אסתר לזה יותר משאר גליות? אבל ר"ל, כי דבר זה הוא הסתרת פנים לגמרי אשר היה מעשה המן וכו' עיי"ש.

⁷ עי' מגילה (שם).

⁸ שם (יב).

⁹ רש"י (שבת פח.): "הדור קבלוה בימי אחשורוש - מאהבת הנס שנעשה להם".

¹⁰ מגילה (יג): "אחר הדברים האלה' (אסתר ג, א), אחר מאי? אמר רבא, אחר שברא הקב"ה רפואה למכה" וכו'. ובס' 'כד הקמח' (ערך 'פורים') כתב: "והרפואה הזו היא, שנלקחה אסתר אל בית המלך, שעל ידה באה הגאולה לישראל".

לרצוח ולשלול שלל, ולהבדיל, התגלותו של מרדכי הצדיק. עדיין ניתן להכליל את כל מאורעות הללו בתוך מסגרת מנהג השליטים באותם זמנים, בדומה לכך המשך כל המאורעות המוזכרים במגילה.

אכן, בהשקפה שניה, כשאנו באים ומשלבים את כל המאורעות שהתרחשו, עד לרגע "הסרת הטבעת"¹¹ ושוזרים כל חוליא וחוליא לשרשרת המובילה לדרך שובם של עם ישראל בתשובה והצלתם מכליה, היא היא אשר מסירה את הצעיף מן המגילה - המגילה לנו את הנס ודרך ההנהגה של הסתר הפנים.

גם אופן ניסוחה וכתובתה של המגילה מצביע על הנהגת ההסתר פנים וכפי שכותב המהר"ל: **"ולא תמצא שמו יתברך, אף כנוי השם לא נזכר במגילה, אלא שכל זה היה מפני שהיו בהסתרת פנים מהשי"ת"**¹². וכבר אמרו, כי **"המלך"** במגילה רומז על מלכו של עולם.¹³

"אשר קרך בדרך"

חכמינו ז"ל קבעו¹⁴ את זמן קריאת 'פרשת זכור' בשבת שקודם הפורים כדי לסמוך מחיית עמלק למחיית המן שהיה מזרעו ועמו שאר העמלקים, וכן התקינו¹⁵ לקרוא בחג הפורים פרשת מלחמת עמלק. אמנם לפרשת עמלק יש קשר ושייכות נוספים לחג הפורים.

בשעה שהוציא הקב"ה את עם ישראל ממצרים ביד רמה מעבדות לחרות בדרכו לקבל את התורה בהר סיני. וד' היה הולך לפניהם. זכו והגיעו למעלה גבוהה, ובחר במ' להיות לו לעם סגולה. ההנהגה היתה בדרך של נסים גלויים עם שינוי מהפכני של כל מערכת הטבע

¹¹ מגילה (יד): "א"ר אבא בר כהנא, גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים ושבע נביאות וכו' שכולן לא החזירום למוטב ואילו הסרת טבעת החזירתן למוטב". ועי' רש"י (שם).

¹² 'אור חדש' (ב, כב), ועי' שם מש"כ באריכות בנדון.

¹³ עי' מגילה (טו:) ומדרש אסתר (פר' י, י). ועי' ראב"ע בהקדמה למגילת אסתר.

¹⁴ עי' רש"י מגילה (כט.).

¹⁵ מגילה (ל:).

לעין כל. כל יושבי תבל נכנעו ואחוזים היו חיל ורעדה, מול הנסים הגלויים שנעשו להם לישראל כנאמר: 'שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת' (שמות טו, יד). התחוללה מהפיכה רוחנית עצומה בכל תרבויות העמים ובכל הפילוספיות של אז. כל העולם כולו, קרובים היו לקבל את מלכותו והנהגתו יתברך (כמו יתרו).

הנה, דווקא באותה שעה גדולה מופיע ובא עמלק להלחם עם בני ישראל. עמלק אינו יכול לעמוד מן הצד ולראות מתוך שלווה נפש את כל אשר עשה ד' עם עמו ישראל, מאורעות אלו נוגדים את מהותו תפיסתו ושיטתו. הוא זומם להרוס את כל אשר התרחש ומפרסם בכל העולם, ביאור מסולף ומזויף על כל הנסים והמאורעות שארעו, יסוד שיטתו היה, כי לא התרחשו כאן שום מעשי נסים, שהנם למעלה מגדרי הטבע, עם ישראל הנו עם ככל העמים, הוא אינו העם הנבחר, אלא ש"יד המקרה" שלטה בכל והכל התנהל בהתאם לחוקי הטבע הקיימים [כמו שיטת האפיקורסים אודות קריעת ים סוף וכהנה].

נראה לנו, כי הכתוב בעצמו מדגיש זאת:

'זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים. אשר קרך בדרך' (דברים כה, יז-יח). ומפרש רש"י: " 'קרך' לשון מקרה"¹⁶. כלומר, עמלק הפך את כל מהלך דרכך ממצרים למקרה - למאורע טבעי בלבד, ומשום כך הוא העיז להלחם אתך - עם עַם הנושע בד' - באותה שעה שכל העולם נכנע והיה אחוז חיל ורעדה. עמלק הסביר גם את ניצחון עם ישראל ומפלת מצרים על פי "מזל מלחמה" שגרם לכך, תקוותו היתה שמזל המלחמה יהיה לצידו והוא ינצח¹⁷.

[כל האמור, ניתן לפרשו גם ללשון שני שהביא רש"י: "ד"א, לשון 'קור וחום' - צננך והפשירך מרתיחתך, שהיו האומות יראים להלחם בכם" וכו'].

כלל ישראל, הנו עם נצחי. שאיפתו של עמלק היתה, להדביק על עם ישראל את האות של "מקרה" כלומר, עם שנולד במקרה - היפוכו של מושג הנצחיות. הוא דימה בלבו כי כשם שהמקרה עובר וחולף, כך עם ישראל יעבור ויחלוף מן העולם ח"ו.

¹⁶ עפ"י ה'ספרי' (פר' תצא פיסקא פו): "אין 'קרך' אלא נזדמן לך".

¹⁷ ראה מדר' תנחומא (בשלח כח) על הפסוק 'ויהי ידיו אמונה'.

עמלק - בעל הספק

דרשו דורשי רשומות דרשו, כי "עמלק" הוא בגימטריא "ספק"¹⁸. דומה, כי גם רש"י רומז על כך, רש"י מסביר: "טוב שבטבחים שותפו של עמלק, ספיקי טריפות באות לידו וחס על ממונו ומאכיל"¹⁹.

"בעל הספק" מפיץ את שיטת הכפירה בהשגחה העליונה, ומעורר ספיקות בכל המאורעות שהתרחשו ואומר, שניתן להבינם בדרך שונה בתכלית. ספק זה מחדיר הוא במוחם ולבם של בני אנוש.

המשך הפסוק: 'ולא ירא אלקים' המוסב על עמלק²⁰ בו מדגישה התורה, כי עמלק התנגד להכיר בבורא העולם כ'אלקים' שהוא שם תואר למנהיג ומשגיח העולם.

המן הרשע נושא את דגל המקריות

המן הרשע מזרע עמלק²¹ ממשיך בשיטת "אשר קרך" של אבותיו העמלקיים נושא הוא את דגלה של המקריות בחיי האדם, כופר בהשגחת הבורא ועל כל מה שמתרחש בעולם טוען הוא, כי יד המקרה שלטת בכל. המן גם מפיל 'פור' - גורל. כידוע, הגורל מהווה סמל מובהק ביותר למקריות בחיי האדם²². [יש גורלות שיסודם בקודש

¹⁸ עי' בס' 'ארון עדות' (לרש"י רבינוביץ, וורשא תרע"ו, פר' שקלים).

¹⁹ קידושין (פב.).

²⁰ לפי שיטה א', ב'ספרי' שם (מובא ברש"י שם).

²¹ 'כי משרש נחש יצא צפע' (ישעיה יד, כט), המוסב על עמלק והמן (עי' בפיוט לפרשת זכור ובשל"ה דרוש לפר' זכור). ועוד.

²² זה לשון מהר"ל (אור חדש עמ' קמט): "ויגד מרדכי את כל אשר קרהו ולא כתוב אשר נעשה וכו' ובמדרש (אסתר ח, ה) 'אשר קרהו' אמר להתך לך אמור לה, בן בנה של קרהו בא עלינו, דכתיב ביה (דברים כח, יח) 'אשר קרך בדרך'. וגם במדרש הזה פירשו כך וכו' בן בנו של קרהו בא עלינו וכו' כי מאחר שצוה השי"ת למחות את זכר עמלק, מזה תדע כאילו אין להם מציאות בעצם כלל, רק נחשבים דבר מקרה ולא דבר שהוא בעצם" עיי"ש. כלומר, כל מציאות עמלק הנה בגדר 'מקרה' וזה כל מהותו, ולכן נושא הוא את 'דגל המקרה' כאמור.

ויש גורלות ע"ד הניחוש שהם אסורים, (ש"ע י"ד סי' קעט) 'וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם' (הושע יד, י).

[גדר לשון הרע]

המן בא אל המלך ופותח במלשינות²³ מרושעת על עם ישראל: 'ישנו עם אחד'²⁴ מפוזר ומפורד בין העמים וגו' (אסתר ג, ח). לשון הרע - כל מגמתו, היא לעורר ספקות בלב השומעים על פלוני, להבאיש את ריחו ולהפכו לאדם מפוקפק. אולם בשעה שחפצים להרוס את יושרו של פלוני ומפיצים עליו שקרים, אין הכל מאמינים לדבריהם, "שקר אין לו רגלים" (רש"י משלי יב, יט). מכאן, שהספק נתפס ונקלט בלב השומעים יותר מאשר דבר שקר. זאת אמנם היתה שיטתו של המן הרשע, לעורר ספיקות²⁵.

מרדכי נושא את דגל ההשגחה העליונה

זה לעומת זה, לעומתו של המן הרשע. בא מרדכי הצדיק, מנהיג האומה הנושא את דגלה של ההשגחה העליונה ולוחם כנגד המן הרשע, מרדכי שם את הדגש על ההכרה בבורא עולם והשגחתו על כל מאורעות החיים הנראים לנו כביכול כמקריים.

'הגעת למלכות'

ניתן אולי לומר, כי לכך אמנם התכוון מרדכי בשלחו להגיד לאסתר: 'אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים. ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות' (ד', יג-יד). כלומר, אל תדמי בנפשך לראות

²³ עי' מגילה (יג:): "'ישנו עם אחד' וגו', אמר רבא, ליכא דידע לישנא בישא כהמן". ועי' מהרש"א (בח"א שם).

²⁴ חז"ל מבארים כוונת הביטוי ישנו עם אחד: "'ישנו עם אחד-על הקב"ה שהוא ישן מעמו ואין עוזרם" (אס"ר ז יב), כלומר, אין על עם ישראל יד ההשגחה, הכל מקרה. ומאלפים הדברים מה שכתב בזה רבנו המהר"ל (בס' 'אור חדש' עה"פ 'ויקח המן את הלבוש ואת הסוס' ו, יא).

²⁵ עי' מה שכתבנו בארוכה בנדון בקונטרס 'ביד הלשון' (אנטוורפן תשנ"ט).

מאורע זה כמקרה²⁶ בפני עצמו, ומשום כך יכולה את להימלט ולהציל את עצמך בלבד מן הסכנה, אין זאת, כי אם יד ההשגחה העליונה היא אשר הביאה אותך לבית המלכות ברגע גורלי זה, כדי למלא תפקיד חשוב ומכריע בהצלת עמנו, לא במקרה נבחרת לשמש כמלכה, כי לכך נוצרת²⁷! ובאמרו לאסתר: 'הגעת למלכות', התכוון מרדכי לומר לאסתר, לא המלכות בלבד ניתנה לך, אלא מסרו בידך עוצמה וסמכות עליונה וכוח השפעה רב²⁸.

לכן גם קבעו חכמינו ז"ל ו"קראו לימים האלה פורים על שם הפור" כדי לשרש מלבם של ישראל את המושג שנתן המן הרשע ל"פור" ולהדגיש, כי גם הפור - הגורל, הנו יד ההשגחה העליונה.

שתי שיטות אלו המובאים במגילה, נושאי "דגל ההשגחה" ולעומתם נושאי "דגל המקריות" המשיכו להתמודד זו כנגד זו לאורך כל ההיסטוריה שלנו עד לימינו.

השמחה המיוחדת בפורים - התרת הספיקות

עפ"י כל האמור, ניתן להבין מדוע הדגישו חכמינו ענינה של מצוות השמחה המיוחדת בפורים, הדגשה על הצלת הגוף מחד ומאידך הדגשה על השמחה הרוחנית שנקבעה לדורי דורות: "וזכרם לא יסוף מזרעם" (אסתר ט, כח).

²⁶ כתב המהר"ל (באו"ח בתחילת הספר): "כאשר הש"י עושה נקמה באויביו, ויש להרהר ולומר, כי במקרה בא המכה על האויב. אבל כאשר בא הצדיק במקומו כמו שהיה כאן, כי במקום ושתי באה אסתר ובמקום המן בא מרדכי אין לתלות הדבר מקרה".

²⁷ ה'אבן עזרא' (כאן) מבאר: "מי יודע אם לעת הזאת הגעת למלכות-מי יודע שמא הגעת למלכות אלא בעבור העת הזאת שתושיעי את ישראל, ואם לא תמלאי את תפקידך הרי נולדת להבל ולריק ואין זכות קיים בשבילך ובשביל בית אביך".

²⁸ אולי לכך התכוונו חז"ל באמרם: "ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים" (שם). אמר, וכי אפשר לצדקת זו שתנשא לערל? אלא שעתידי דבר גדול שיארע על ישראל ועתידיים להנצל על ידה". (אס"ר ו, ו). [אגב, צ"ע מדוע לא הוזכר עניין הנס במשנה. אולי משום דגם נס חנוכה לא הוזכר במשנה כידוע].

מאמר החכם: "לא טעם טעם שמחה - מי שלא טעם שמחת הספיקות והתרתם"²⁹ כלומר, השמחה הגדולה ביותר שיש לו לאדם הנו בשעה שזוכה הוא לברר ספק שהטריד את מוחו ומנוחת נפשו בענין שחשוב לו.

שונה היא שמחת פורים מן השמחה של שאר ימים טובים - מקראי קדש. שמחת פורים, נובעת היא מן ה"ודאיות" שיש לנו, שאף בעת 'הסתר פנים' סמוכים ובטוחים אנו שלא נחדל מלהיות עם סגולה ונבחר כעבדי ד'. שאר הימים טובים, הם זמנים-מזומנים לקדושה יתרה, והשמחה בם היא שמחת עבדי ד'. ומושלים אנו על כך משל: משל למלך גדול, שהבטיח לאחד מעבדיו שימנהו להיות אחד ממקורביו הקרובים ביותר, ברור שמינוי זה גרם שמחה גדולה לאותו עבד. על אחת כמה וכמה תהא השמחה כפולה ומכופלת ברגע שעבד זה ישמש את המלך בפועל ממש.

ימי הפורים, הם ימי סגולה שבכוחם להכחיש ולבטל את הספק שעמלק שואף להחדיר בלבנו, כי הכל הוא ח"ו רק יד המקרה.

פורים והקשרו לעמלק

בשעה שאנו מקיימים מצוות מחיית זכר עמלק, כוללים אנו בתוך מחייה זו גם את כל פעולותיו ושיטתו, כי הכל הוא יד המקרה, נס פורים - נס נסתר, מוכיח, כי הכל הוא יד ההשגחה העליונה.

הנה התבאר לנו, הקשר והשייכות של חג הפורים עם פרשת עמלק, ולא רק משום שהמן היה מזרע עמלק.

במשך ימי גלותינו המרה והארוכה, תחת שיעבוד מלכויות, ימי הסתר הפנים, התעוררו ספיקות בלב רבים מבני עמנו, הם חששו לעתידו של כלל ישראל, וכי כביכול הקב"ה פנה עורף לעמו.

---

²⁹ מובא ב'שו"ת הרמ"א' (סי' ה), נוסח אחר: "אין לך שמחה גדולה יותר מהתרת הספיקות" מובא בס' 'צל המעלות' (לח).

כתוצאה מכך נוצרו שיטות אפיקורסיות שונות, עד אשר חלק ניכר מהם ניתקו את עצמם מקרב עמנו.

באו חכמינו וקבעו לנו מועד חג³⁰ הפורים, להוכיח ולהראות לנו כי יד ההשגחה העליונה מגינה עלינו בכל הזמנים, גם בשעה שעננים קודרים חולפים מעל ראשינו ונכנסים אנו לתוך תקופת הסתר הפנים ד' עמנו תמיד. ו"להודיע שכל קוץ לא יבושו, ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך". [מתוך הפיוט 'שושנת יעקב'].

לכן קובעת גם התורה, כי באחרית הימים לא תהיה שום זכות קיום לעם העמלקי, 'ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד' (במדבר כד, כ). עונש איום שלא נאמר על אף אומה אחרת מאומות הגוים.

ביום ההוא יהיה ד' למלך על כל הארץ (עפ"י זכריה יד, ט) הכל יהיה מואר באור ד', כולם יראו מלכות שמים בהתגלותה ובהשגחת הבורא, ביום ההוא לא יהיה יותר שום מקום לנושאי דגל הספק.

מגילת אסתר - לעתיד לבוא

חז"ל הורונו, כי באחרית הימים תהיה עדיפות מסויימת למגילת אסתר, היינו, שלא תתבטל כשאר ספרי התנ"ך³¹. נוסף ונאמר טעם לדבר: מפני שאז חוזרת ונשנית ומתפרשת כל פרשת הגלות ופרשת הסתר הפנים לאור של גילוי פנים, ומגילת אסתר היא המקור והמפתח אשר בה נכתבה ונתפרשה פרשת הנהגת הסתר הפנים.

מוצאים אנו רמז דק על כך:

³⁰ 'חג הפורים' – 'מחז"ו' (סי' תסה. ד"ה 'ליל שיכורים').

³¹ זה לשון הרמב"ם (מגילה ב, יח): "כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר וכו'" (עפ"י הירושלמי מגילה פ"א הל"ה ועוד). מובא הסבר כי בטול שאר ספרי נביאים כוונתו, עפ"י דברי חז"ל (תענית ט). "מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא?" וברש"י (שם): "ולא רמזה משה באורייתא שהחומש הוא יסוד נביאים וכתובים וכולן יש סמך למצוא בתורה". היינו, שלע"ל כשתהיה הארץ מלאה דעת ד', ימצא כ"א כי כל דברי הנביאים בלי יוצא מן הכלל מונחים כבר בתורה.

אמרו חכמים³²: "שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום". היינו, בחג הפורים. וכך אמנם נפסק להלכה³³.

כוונת הדברים: חג הפורים הנו הזמן של לימוד והתבוננות בהנהגת הסתר הפנים. באותו יום גופו מתחילין גם ללמוד הלכות הפסח, חג הפסח בא לבטא נסים בדרך של הנהגת גילוי פנים.

מסירות הנפש

על הפסוק: 'אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריו' (דברים כ"ה, י"ח), אמרו במדרש³⁴: "מה בית עמלק עושים? היו מחתכין מילותיהן של ישראל וזורקין כלפי מעלה, ואומרים, בזה בחרת, הא לך מה שבחרת!"

יש להבין מדוע בחר עמלק לפגוע דווקא במילות³⁵?

תשובה לדבר:

מצוות מילה כרוכה היא עם מסירות נפש כדברי חז"ל³⁶: "ולשומרי מצותי³⁷ - אלו ישראל שמסרו נפשם על המצוות. מה לך יוצא ליהרג? [אמר לו], על שמלתי את בני". ובמקום אחר אמרו (שבת קל:). "כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליהם למיתה בשעת גזירת מלכות כגון עכו"ם ומילה, עדיין היא מוחזקת בידם"³⁸.

³² זה לשון הגמרא (סנהדרין יב:). "א"ל רבא לרב נחמן, מכדי מפוריא לפיסחא תלתין יומין הוו, ומפוריא דרשינן בהלכות הפסח, דתניא, שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום".

³³ שו"ע (או"ח סי' תכט סעיף א) ועי' בב"ח ובהגר"א ובשו"ע הגר"ז ומשנ"ב (שם) דמתחילין מפורים עצמו.

³⁴ תנחומא (פר' כי תצא ועוד) ומובא ברש"י (כאן).

³⁵ עי' ב'קובץ מאמרים' (להגרא"ב וסרמן זצ"ל, מש"כ בזה).

³⁶ מכילתא (יתרו אות כ), וב'ילק"ש' (סי' תתלז): "ובכל נפשך" (דברים ו, ה) - אפילו נוטל את נפשך, וכי אפשר לומר לו לאדם, ליהרג בכל יום? אלא זו מילה".

³⁷ שמות (כ, ו).

³⁸ ניתן להוסיף ולומר: במצוות מילה ישנם ב' בעלי חיוב. א. כל איש מישראל (שהגיע לכלל עונשין שהוא מי"ג שנה ומעלה) חייב לקיים את

אמרנו, כי "עמלק" בגימטריא "ספק". עמלק בא להחדיר את הספק בלבם של כלל ישראל לכפור בבוראם. מובן וברור, שאי אפשר לו לאדם למסור את נפשו על ענין שיש בו ספק - אפילו צל צילו של ספק - כן הוא טבעו של האדם.

עמלק פגע דווקא במצוות מילה, מכיוון שמצווה זו כרוכה עם מסירות נפש, ובמקום שיש שם מסירות נפש, לא נותר מקום ל"ספק". עמלק רצה להחליש את כח מסירות הנפש של כלל ישראל להחדיר בהם ספיקות.

"רפיון" ולא ביטול

באותה שעה שבאו בני ישראל לרפידים קודם מתן תורה, עלה הספק בלבם ושאלו: 'היש ד' בקרבנו אם אין?' (שמות יז, ז). ומיד נאמר³⁹ לאחר מכן: 'ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים'. מבואר בחז"ל⁴⁰: כי הביטוי "רפידים" מרמז "שרפו ידיהם מדברי תורה". מאחר שנכנסו לבית הספק באו לכלל רפיון ידים מהתורה ועל ידי כך הניחו מקום ל"בעל הספיקות" לבוא עליהם.

המצווה ולמול את עצמו. ב. האב החייב למול את בנו. (עי' 'מנחת חינוך' מצוה ב מש"כ בזה). על המחוייב עצמו חל עונש כרת אם ביטל מצוות עשה זו, ומצווה זו, היא אחת מהמצוות שכלל ישראל מסרו את נפשם עליה, ונתקיימה בידם, אבל אין על האב חיוב כרת אלא עבר על מצוות עשה. נראה לומר שמסירות נפש שייכת גם על האב, שמצווה הוא להכניסו לבריתו של אברהם אבינו. כמובא בחז"ל (לעיל) הנה, בימי מרדכי ואסתר, נתחייבו ישראל כליה מפני "שנהנו מסעודתו של אותו רשע" (מגילה יב.). הגמ' שם, שקלא וטריא: "הם לא עשו אלא לפנים" ("מיראה" - רש"י) אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים". אבל הטענה עליהם במקומה עומדת. היה עליהם למסור את נפשם, ומכיון שהם עשו רק לפנים, העונש - מדה כנגד מדה - היה גם כן רק לפנים. הוי אומר, במקום ובשעה שאין שם מסירות נפש, יש מקום לעמלק, וזה כוונת המאורע: 'אחר הדברים האלה גדל וגו' את המן' (אסתר ג, א).

³⁹ כדיוק ה'פסיק"ר' (פי"ג).

⁴⁰ 'מכילתא' (בשלח ועוד).

אמנם נחלשו מן מסירות הנפש ורפו ידיהם מתורה אולם לא ביטלו את התורה לגמרי:

מרן הגר"י הוטנר זצ"ל בספרו 'פחד יצחק' (פורים מאמר א), מבאר, כי מה שחז"ל מדגישים לנו כאן "שרפו ידיהם" כוונתם, שלא היה כאן ביטול תורה לגמרי, אלא "רפיון ידים" בלבד, ופירושו: הפסד הכרת החשיבות של הדבר שבו צריכים הידים להתעסק, והוא, כאשר אדם מפסיד הכרת החשיבות של העסק הוא מרפה את ידיו.

חז"ל הניחו לנו יסוד מוצק ואמרו: "אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליהם". (גיטין נז:).

לימוד תורה לאמיתה של תורה וכדי להגיע להשגות בתורה, אפשר לזכות רק ע"י מי שמוכן למסור נפשו על דברי תורה כפי שאנו מוצאים אצל גדולי ישראל בכל הדורות.

יסודו ומהותו של עם ישראל בנוי על **אדני מסירות הנפש** אשר ירושה היא להם מאבות האומה, טבוע הוא בדם ונפש האומה. והוא עבר כחוט השני לדורותיהם עד עולם וכפי שנוכחנו לראות לאורך כל ההיסטוריה של עמנו.

כשנבחין היטב נמצינו למדים, כי כל אורח החיים היהודי עפ"י דרך תוה"ק בכל השטחים הן בקיום תורה ומצוות הן בבניית המשפחה עם כל הנלווה לכך, כרוך באופן תמידי עם מסירות נפש. בשעה שכן ישראל עומד לקיים "**פקודא דמלכא**" אין הוא עושה שום חשבון מה תהיינה התוצאות העתידיות ע"י קיום אותן מצוות, ויתכן אף יתכן כי אסון ח"ו אורב לו בדרך⁴¹.

ברם, כאשר יש רפיון במסירות נפש עלול הדבר להביא עד כדי ניתוק מגוף האומה ח"ו.

---

⁴¹ זה לשון הרמב"ם (הל' יסוה"ת ה, י): "כל הפורש מעבירה, או עשה מצוה, לא מפני דבר בעולם, לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד, אלא מפני הבורא ברוך הוא, כמניעת יוסף הצדיק מאשת רבו, הרי זה מקדש השם".

כל פגיעה עם הרע משאירה אחריה רושם רע, פגיעה עם עמלק השאירה אחריה "רושם של ספק".

היכן היתה תחילתה של מחיקת "רושם" זה?

בשעת מלחמת יהושע שם נאמר: 'והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל' (שמות יז, יא) ושאלו חז"ל: "וכי ידיו של משה נוצחות המלחמה?" (מובא ברש"י כאן). ובהמשך הפסוקים נאמר: 'ויהי ידיו אמונה עד בוא השמש, ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב'. (שם יג).

'אמונה' בא לבטא עקירת הספק. באותה שעה החל יהושע לחלוש ולמחוק את הרושם שנשאר מן הפגיעה עם עמלק⁴².

בימי מרדכי ואסתר - אחר כל המאורעות, נאמר: 'קימו וקבל היהודים' (אסתר ט, כז). כאן היתה העברת הרושם של פגיעה עם הרעה.

לאור דברינו יתפרש הפסוק: 'ליהודים היתה אורה ושמחה וששון וגו'. (שם ח, טז) כך: 'אורה' כוונתו - לבהירות, לכלל ישראל היתה בהירות בכל הענינים באמונה בד', עת התרת הספיקות הללו וזה הביאם לידי "שמחה וששון".

"סוד היין"

לאור כל האמור יתבהר ויתבאר יסוד עיקרי שתיקנו חז"ל בפורים:

שנינו במסכת מגילה⁴³: "אמר רבא, מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי".

⁴² עי' במדרשים כאן, וברבנו בחיי (כאן) כתב: "'ויחלש' - כי החליש כוחו של מעלה" [= של עמלק].
⁴³ מגילה (ז:).

"ברוך מרדכי" ו"ארור המן" - לנו נראה, כי ביטויים אלו מצביעים על שני אופני הנהגה - דרכי ישועה, שמנהיג ד' את עמו.

האחת - ברוך מרדכי, עניינה ומהותה, השפעת הטוב לעם ישראל (כמו מעמד הר סיני שירד שפע ורוב טוב וכדומה) וממילא נחלש כח הרע.

השניה - ארור המן, עניינה ומהותה, עקירת כח הרע (כמו הטבעת המצרים בים סוף, חלישת עמלק וכדומה), וממילא מתגבר כח הטוב.

בתקפו של נס פורים אנו מוצאים כי שני אופני הנהגה אלו התמזגו גם יחד.

הנה, חז"ל גילו לנו סוד - וטבעו מטבע של לשון שחייב כל אדם מישראל להשתמש בו כל ימי חייו עלי אדמות, והוא: "כל מה דעביד רחמנא לטב עביד"⁴⁴.

כלל ישראל ינקו מחלב אמם יסוד זה וידעו להשתמש תמיד במטבע זו אשר היתה באמת חלק מעצמותם ואישיותם. אמנם, עם היותם תחת עול שיעבוד ובמצב של הסתר פנים, הלכה ונסתתרה מטבע זו במעמקי ליבם ולא נעקרה ח"ו, אלא שנותרה חקוקה בתת הכרתם. והיא היא אשר נטעה בהם עוז ותעצומות לעמוד בפני כל השונאים וחבלי הגלות מאז ועד היום. אכן, אלו מבני עמנו בתקופות שונות שנתהווה אצלם רפיון ביסוד זה, נפלטו מעמנו ונתערבו בגויים.

רבותינו הפוסקים, מצאו אכן מקום לשלב סוד זה לפסק הלכה: "לעולם יהא אדם רגיל לומר, כל מה דעביד רחמנא לטב עביד"⁴⁵.

ימי הפורים - ימים אשר נחו היהודים מאויביהם ונהפך מיגון לשמחה ומעם משועבד היו לעם השליט "ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם" (אסתר פ"ט). הנם זמן המסוגל להחליש כוחו של עמלק.⁴⁶ היינו, ביסודם ובעיצומם של ימים אלו טמון וצפון

⁴⁴ ברכות (ס:).

⁴⁵ שו"ע (או"ח סי' רל סעיף ה).

⁴⁶ עי' במהר"ל ('אור חדש' ה, ח): "ומה ראתה אסתר לומר 'ומחר אעשה כדבר המלך' (שם ה, ח), אלא, שכל זרעו של עמלק רגיל ליפול למחר,

הכח, התרופה והסגולה להקל מעלינו סבל הפורעניות ועול שיעבוד הגלות. כעין שמצינו בדברי חז"ל האומרים: שכל "מי שיש לו דין עם עכו"ם ישפוט באדר".⁴⁷

הבנת ההלכה

כאן אנו באים לידי הבנת היסוד הטמון בהלכה של חובת היום: "מיחייב איניש לבסומי בפוריא" ולהלכה זו יש קשר ואחיזה עם דברי חז"ל במקום אחר: **"נכנס יין יצא סוד"** [וכן: "יין חשבונו שבעים וסוד חשבונו שבעים"]⁴⁸.

כוונת הדברים:

סגולת שתיית יין ביום הפורים הנו להוציא את ה"סוד" הטמון והמושרש בעמקי הלב של כל איש ישראל, ומהו סוד זה? "כל מה דעביד רחמנא לטב עביד"!

ביתר ביאור: כל א' מישראל, אחת היא לו דרכי הנהגתו יתברך, לא איכפת לו ואינו עושה הבחנה באיזה אופן של הנהגה ינהיג הקב"ה את עמו, בין שזו תהיה על דרך **"ברוך מרדכי"** - השפעת הטוב ובין שזו תהיה על דרך **"ארור המן"** - עקירת הרע כולם שווים בעיניו לטובה - "כל מה דעביד רחמנא לטב עביד".⁴⁹

שנאמר, 'מחר אנכי נצב על ראש הגבעה' (שמות יז, ט). ובספרו 'תפארת ישראל' (פרק נג) כתב: "פורים ויוהכ"פ, לא יעברו ולא יהיו בטלים, כי אלו השנים, הם ביטול כח עשיו שבא לעולם".

⁴⁷ תענית (כט:) שו"ע (או"ח סי' תרפו, מג"א שם).

⁴⁸ עירובין (סה.) ובמד"ר (פי"א ב. ופר' י, ח).

⁴⁹ יסודם של דברים אלו כבר רמוזים בדברי הרמב"ם (לענין כפיה על מתן גט): "...לפיכך, זה שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתוקפו, וכיון שהוכה עד שתש יצרו ואמר, רוצה אני כבר גרש לרצונו" (הלכות גירושין ב, ב). בדומה לכך בחג הפורים - גילוי ההסתר - על ידי מצוות "משתה ושמחה" - "בסומי" זוכים אנו לגילוי ה"סוד" היינו, "רוצה אני" הטמון בתודעתו ובלבו של כל איש ואיש מישראל.

"אין מדקדקין"

מצוות צדקה בחג הפורים הוגדרה כ"מתנות לאביונים" ונקבעה הלכה: ש"אין מדקדקין במעות פורים, אלא כל מי שפושט יד ליטול נותנים לו".⁵⁰

ביארו הראשונים: ש"אין מדקדקין בדבר לומר אם הוא עני וראוי ליתן לו אם לאו, אלא נותנים לכל אדם שיבוא ויתבע, שאין יום זה מדין צדקה בלבד, אלא מדין שמחה ומנות".⁵¹

ביאור נוסף מובא בספרים: כי כל אדם הפושט את ידיו כלפי מעלה בתפילה ביום זה, מן השמים נותנים לו מבוקשו.

הרי לנו, שמצוות הצדקה בפורים שונה היא ממצוות הצדקה הנוהגת בכל השנה כולה.

הנה, נגזרה אז כליה על כלל ישראל, אולם הם שבו בתשובה שלימה מאהבה והקב"ה ברחמיו הרבים ביטל את הגזירה והפך להם "מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב".

בשעה שגוזרים למעלה כליה רח"ל וניתנת רשות למשחית, שוב אינו מבחין בין צדיקים לרשעים.⁵² אכן, גם לאחר שנתבטלה הגזירה ונהפך להם מיגון לשמחה, עם כל זאת, העקרון של "אי ההבחנה" בעינו עמד במקומו נשאר, ואנו מניחים כי מכאן נבע הרעיון ההלכתי של "כל מי שפושט יד נותנים לו" - אין מבחינים - "אין מדקדקין"!

---

⁵⁰ לשון השו"ע (או"ח סי' תרצד סעיף ג עפ"י ב"מ עח:). ור' בט"ז שם (סק"א).

⁵¹ שטמ"ק (ב"מ שם).

⁵² ב"ק (ס' ע"א).